

821
J-84

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

• BIRINCHI

KITOBIM •

HIKOYALAR

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач _____

--	--

821
У.84

- 1639 -

ЎЗБЕКИСТОН YOZUVCHILAR UYUSHMASI
"ЎЮД" JAMOAT FONDI

TOZAGUL JUMANOVA

БАХТ КАЛИТИ

Ertaklar

TOSHKENT
"ADA BIXOT" O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
2020 TOSHKENT VA ORTA MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Nashr uchun mas'ul:

Jo'rabek JAHON

Mas'ul muharrir:

Lugmon BO'RIXON

Yosh ijodkor Tozagul Jumanovaning ushbu to'plam-dagi jaji bitiklari maroq bilan o'qiladi. Darrhaqqat, t-h-niq, jonli tasvirlar o'quvchini o'ziga rom etadi, Tozagul-bolaparvar, oilaparvar qalamkash. U bolajonlar ko'ngli-ni, kechinmalarini teran angelaydi, shuningdek, tabiatni, jonivorlar, qushlar olamini ham yaxshi biladi. Erak tariqasida qalamga olingan ibratli voqealar, kechinma-lar bolajonlarimizning ma'naviy olamini boyitishga his-sa qo'shishiga ishonamiz.

Ushbu kitob 2018-yili O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi o'tkazgan Respublika yosh ijodkorlarining Zomin seminarida nashrga tavsiya qilinib, "Ijod" jamoat fondi tomonidan moliyalashtirilgan.

ISBN 978-9943-6780-8-8

© T. Jumanova, 2020
© "Adabiyot", 2020

TOZA QALB BITIKLARI

Bir qaraganda, bolalarbop asarlar yozish oson va jo'n tuyiladi. Axir, aldagani bola yax-shi, degan hazilomuz naql bor-ku. Aslida un-day emas. Jaji o'quvchiga manzur bo'ladigan, ularga zavq-shavq ulashadigan asarlar bitish juda qiyin, sermashaqqat. Shu niyatda qalam tutgan ijodkor, avvalo, bolalarcha beg'ubor, toza qalb egasi bo'lishi kerak.

Yosh ijodkor Tozagul Jumanova qalami-ga mansub jaji bitiklar bilan tanishar ekan-man, ko'nglimdan xuddi shunday o'ylar otdi. Chunki Tozagulda yuqorida tilga olingan kabi xislatlar mavjud. U – bolaparvar, oilaparvar qalamkash. Tozagul Jumanova jaji farzand-lar ko'nglini, kechinmalarini teran angelaydi, shuningdek, tabiatni, jonivorlar, qushlar ola-mini ham yaxshi biladi. Aynan shu omillar uning ertaklari pishiq-puxta, ta'sirchan chiqi-shini ta'minlagan.

Jumladan, to'plamdan o'rin olgan "Qarg'a va Bulbul" ertagi o'zining kutilmagan yakuni, ma'nodorligi bilan ajralib turadi. Bir qarashda sodd, yengil tuyiladigan bu ertakni mutolaa qilgan kattalar ham o'zlariga tegishli jiddiy xulosalar chiqarishi mumkin.

To'plandagi "Bo'ri va Tulki" ertagi ham quvnoqligi, bolalarbop yumorga boyligi, eng muhimi, ibratli xulosasi bilan e'tiborga loyiq.

Umuman olganda, Tozagul Jumanovanning barcha ertaklari ham bolalar tasavvuriga, dunyogarashiga mos, ta'sirchan. Bolalarni ham, kattalarni ham o'ylashga, fikr yuritishga undaydi. Albatta, bunday ijodiy yutuqlar bo'lmaz emas. Barchasi yosh qalamkashning tinimsiz izlanayotganidan, ustoz adiblar asarlarini o'qib-o'rganayotganidan darak. Jumladan, bu yosh ijodkorga Andersen, aka-uka Grimmilar singari dovrug'i doston ertakchi adiblarning ijobiy ta'siri sezilib turibdi.

Toza qalb, toza ko'ngli bilan jaji farzandlarimiz ma'naviy olamini ko'zlab qo'lga qalam tutgan Tozagul Jumanovaga baland ijodiy parvozlar tilab qolamiz.

Lugmon BO'RIXON,

*O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi,
yozuvchi.*

BAXT KALITI

Qalin o'rmonda bir toshbaga yashardi. U har kuni atrofini kuzatib, negadir o'zini judayam baxtsiz his qilar ekan. "Mening qushlarini kiday shirin ovozim yo'q, boshqa momiq hayvonlar singari tez ham yugurolmayman. Yirtqich hayvonlarnikidek o'tkir tishlarim va panjalarim yo'q", - deb tushkunlikka tushibdi. O'zining baxtsiz ekanini aytib, Ona Tabiatga shikoyat qilibdi. "Nega men bir umr yelkamdagi tosh kosamni sudrab yurishga majburman?" - debdi.

Shunda Ona Tabiat unga imkon bermogchi ekanini, buning uchun baxt kalitini topib, olib kelishini aytibdi.

Baxt kaliti o'rmon chetidagi qurbaqalar yashaydigan botqoqlik ichiga tushib ketganini aytibdi.

- O'sha kaltini olib kelsang, men senga o'zing xohlagan baxt eshigini ochaman, - deb va'da beribdi.

Toshbaga vaqtini paysalga solmay yo'lga tushibdi. Yo'l yurib ketaveribdi, ketaveribdi. Yonidan bo'ri quyovni quvlab o'tib ketibdi.

– Voy, bechora quyon, yaxshiyam, quyon bo'lib tug'ilmabman, – debdi Toshbaga va yo'lida davom etibdi.

Bir payt ovchilarga ko'zi tushibdi. Ular bo'rini izini poylab unga o'q uzishibdi. Toshbaga qo'rqqanidan toshkotasiga kirib olibdi.

– Voy bechora bo'ri Yaxshiyam, bo'ri bo'lib tug'ilmabman, – debdi Toshbaga va yo'lida davom etibdi.

Qushlarning chug'urlashini eshitib daraxtga qarabdi, qarasa, qushning imidagi mitti polonlar sari ilon sudralib kelayotgan ekan. Ona qush nima qilishini bilmay, atrofdagi qushlarni yordamga chaqiribdi.

– Eh, yaxshiyam, qush bo'lib tug'ilmagan ekanman, – deb yo'lida davom etibdi.

Ketaveribdi, ketaveribdi va nihoyat, o'sha qurbagalar yashaydigan botqoqlikka yetib kelibdi. Botqoqlik juda ham chuqur va badbo'y ekan. U yerdagi qurbagalar esa shu badbo'y botqoqlikda yashashar ekan. Toshbaga buni ko'rib:

– Yaxshiyam, qurbaga bo'lib tug'ilmabman, – debdi.

U qurbagalardan botqoqlikdagi baxt kalitini olib berishini iltimos qilibdi.

Qurbagalar suvga sho'ng'ib baxt kalitini topib chiqibdi.

Toshbaga qarasa, baxt kaliti suv tagida judayam zanglab, yashil tusga kirib, suvo'tlari yopishib, eskitirib ketgan ekan. Buni ko'rgan Toshbaga o'ziga-o'zi debdi: "Baxt kalitining ko'rinishi shu bo'lsa, u ochgan eshik orti qanday bo'larkin? Yo'q, men Toshbaga bo'lib tug'ilganimdan xursandman! Menga baxt kalitining aslo keragi yo'q!"

U boshqa jonzotlarga qarab, aqlini ishlatib fikr qilibdi va o'zini toshbaga bo'lib yaralganiga shukur qilibdi.

Ehtimol, men baxt kalitini qidirib xato qilgandirman.

– Ha, men seni shu yerga boshlab keldim, senga o'zing izlagan baxtning kalitini ko'rsatdim... Aslida mening bag'rimda hamma o'z baxti bilan yashaydi, – debdi Ona Tabiat, Toshbaqaning yelkasini shamollar bilan silab. Toshbaga boshini o'ynolaib qo'yibdi.

– Rahmat senga, Ona Tabiat! Meni shunday yaratganing uchun, – debdi.

U o'zini borligicha yaxshi ko'rib, baxti va uzoq umr kechiribdi.

QARG'A BILAN BULBUL

Kunlarning birida Chamanzorda qushlar kimning ovozi eng yoqimli deb bahslashib qolishibdi.

– Qag'-qag'! Chamanzorda eng yoqimli tovush meniki, – debdi Qarg'a kekkayib.

Qolgan qushlar bahsdan qochib, qora Qarg'aning gapini ma'qullabdi.

Biroq mitti Bulbul bunga qarshi chiqibdi.

– Yo'q, Qarg'avoy, chamanzorda hamma qushlar ham xushovoz, ularning bittasi menman, – debdi va yoqimli kuylab beribdi.

Bahs uzoq davom etibdi.

Oxiri Qarg'a shart qo'yibdi:

– Odamlar yashaydigan joyga borib kuylaymiz, odamlarga qaysi birmizning ovozimiz yoqsa, o'sha g'olib bo'ladi.

Bulbul shartga rozi bo'libdi.

Ikki ham odamlar yashayotgan bog'ga uchib kelib, daraxt shoxiga qo'nibdi.

Birinchi bo'lib qora Qarg'a kuylabdi:

– Qag'-qag'-qag'-qag'!

Odamlar: "Bunchalar ham xunuk, yoqimsiz ovoz bo'lmasa, yomon xabar olib kelgandek, kishit-kishit", – deb Qarg'ani quvib solibdi.

Qarg'a pir uchib tomga qo'nibdi va bulbulga "Endi sening navbating, kuylay qol", – debdi mehrbon ovozda.

Keyin bulbul sayray boshlabdi.

"Bunchalar yoqimli sayraydi bu qush. Xuddi yoqimli kuyga o'xshaydi", – deb odamlar Bulbulning ovozigga mahliyo bo'lib tinglashibdi. G'oliblikni qo'lga kiritgan bulbul maqtovlardan juda sevinib to'xtovsiz kuylayveribdi.

Shu payt odamlar to'rt tashlab, uni ushlashibdi. Bunday yoqimli gushning ovozin har kuni eshitishni xohlab, Bulbulning uchib ketishiga yo'l qo'ymadilar va qafasga solib, daraxt shoxiga ilib qo'yishibdi.

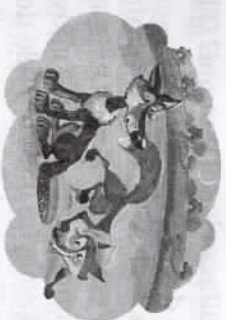
Daraxt shoxiga makkor Qarg'a kelib qonibdi va so'z boshlabdi:

– Qora Qarg'a bilan bahslashganning ahvoli shunday bo'ladi. Sen men qilgan hiylaning tuzog'iga ilinding, endi Chamanzorning xushovozi menman, – deb pirt etib uchib ketibdi.

Bulbul esa haq bo'lsa-da, makkor Qarg'a bilan bahs boylagani uchun afsuslanib, qafas ichidan Chamanzor tomon uchib ketayotgan Qarg'a ortidan termilib qolibdi.

Ko'rdingizmi, bolalar, chamanzorga egalik qilish uchun Qarg'a qanday ham yomon ish qildi. Axir, haqiqatni baribir hamma biladi-ku. Bunday yo'l bilan birinchi va eng zo'rt bo'lib olish juda ham uyatli ish.

Bulbul ehtiyot bo'lishi kerak edi. Yomonga yaqin yursang, qorasi yugadi, deyishadi. Ahmoqlar bilan tortishmaslik kerak.

BO'RI BILAN TULKI

Qadim zamonda Bo'ri va TulkI qo'shni bo'lgan ekan. Tulkivoyning bitta xo'roz va bitta tovug'i bor ekan. Kunlardan bir kuni kechasi qattiq shovqindan Tulkivoy uyg'onib ketibdi. Shoshilib hovliga chiqsa, qo'shnisi Bo'rivoy katakdan chiqib, devor osha qochib borayotgan ekan.

– Xap senimi, Bo'rivoy, shoshmay tur! – deb Tulkivoy uyiga kirib ketibdi.

Ertasi kuni hech nima bilmagandek Tulkivoy Bo'rivoynikiga kelibdi.

– Bo'rivoy, yaxshimisan, mabodo mening tovug'im sening hovlingga o'tmadimi?

– Yo'q, Tulkivoy, ko'rmadim, biznikiga kelmadi, istasang, izlab ko'rishing mumkin, – debdi Bo'ri qornini silab.

– Ertalabdan beri qidiraman, topolmayman, og'ir kasal edi, bechora tovug'im. Unga dori berayotgandim.

– Nima qilasan kasal tovuqni? O'lib qolgan-dir, balki, – debdi Bo'riyoy.

– O'lgan bo'lsa, mayli-ku-ya, birorta hayvon yeb qo'ymagan bo'lsin. Lekin dardi og'ir edi-da, bechoraning, – debdi Tulkivoy ayyorlik bilan. – Tovug'im har kuni ikki dona tuxum qo'yardi. Endi qaysi hayvon tovuq'imni yegan bo'lsa, o'sha asta-sekinlik bilan tovuqqa aylana boshlaydi. Avvaliga u tuxum qo'yadi. Keyin tovuqqa o'xshab qaqillay boshlaydi. Keyin esa patlari ko'payib, tovuqsimon maxluqqa aylanadi. Ha, mayli, Bo'riyoy, seni ham ertalabdan bezovta qildim, kechirasan. Agar tovuq'imni ko'rsang, ayting, uyga tezroq qaytsin, – deya Bo'riyoyning yotog'iga sekin ikkita tuxumni yumalatib yuboribdi.

Tulkivoyni ko'chaga kuzatib qaytgan Bo'riyotog'idagi ikki dona tuxumni ko'rib, peshonasidan sovuq ter chiqib ketibdi. Qo'rqanidan "Qaq" deb yuboribdi. Uydan chopib chiqib Tulkivoynikiga shoshibdi.

– Tulkivoy, hoy, Tulkivoy! Eshigingni tez-roq och! Yordam ber, Tulkivoy!

Tulki eshikni ochgandan so'ng Bo'riyoy shoshib gap boshlabdi:

– Tulkivoy, Tulkivoy, meni kechir, sening tovuq'ingni men yegandim. Yotog'imga mundaq qaragam, ikki dona tuxum tug'ibman.

Ahvolim tang, Tulkivoy! Yordam ber, iltimos! Endi men nima qilaman?!

Bo'ri uvvos tortib yig'lab yuboribdi. Tulki esa Bo'riga achingan bo'libdi.

– Davosi bor, albatta. Uning uchun echki go'shtidan sho'rva qaynatib, suvini ichishing kerak. Go'shtini yeb qo'yma tag'ini! Keyin echkining terisiga o'ranib, bir kun yotishing kerak. Shunda sen avvalgi holingga qaytasan.

– Mayli, roziman, bo'riligimcha qolsam bo'lgani, – debdi Bo'ri.

So'ng uyiga kelib, echki go'shtidan sho'rva qaynatibdi. Sho'rvaning hidi Tulkivoyning dimog'iga kelib urilganda, u asta-sekin dumini o'ynatib Bo'rinikiga chiqibdi.

Tulki mazza qilib echki go'shtini yebdi. Bechora Bo'ri esa bir qozon sho'rvani ichibdi. Tulki Bo'ri ni echki terisiga o'rabdi. Bir kun qimiramay yotishni uqtiribdi va o'zi uyiga ravona bo'libdi.

Ochko'z va laqma Bo'ri ni Tulkivoy shunday jazolabdi. Agarda ochko'z Bo'ri qo'shnisi Tulkivoyning tovuq'iga ko'z olaytirmaganda edi, u o'zining echkisidan ham ayrilmagan va mana shunday kulguli ahvolga tushmagan bo'lar edi. Birovning moliga hech qachon ko'z olaytirmaslik kerak.

QO'ZICHOQ VA BO'TALOQ

Saharlab Cho'pon bola bo'ribosar iti bilan qo'y podasini yam-yashil qir-adirlar bag'riga yetaklabdi. Qo'y podasi ichida quyoshdan yalt-yalt tovlanib turgan qo'ng'ir qo'zichoq podadan uzozqlashmaslik uchun sakrab-sakrab onasiga yaqinlashib olarkan. U judayam quvnoq, qiziquvchan qo'zichoq ekan. Ancha yayov yurgan qo'zichoq qir-adirlar etagidagi ariq bo'yiga suv ichgani tushibdi. Ariqdan suv ichib, endi ketaman, deb turganida ariqning u yonida suvga bo'y cho'zayotgan antiqa hayvonga ko'zi tushibdi. Qo'zichoq unga yaqinlashibdi va so'z boshlabdi.

– Salom, men Qo'zichoqman.

– Salom, men esa Bo'taloqman.

Ikkalasi tanishib olishibdi. Bo'taloq uch kecha-yu uch kunduz yo'l bosib chalangani-ni, mashagqatli karvon yo'li haqida so'zlab beribdi. Qiziquvchan qo'zichoq bo'taloqni miriqib tinglabdi.

Bo'taloq va Qo'zichoq

Bo'libdi ahil o'rtoq.

Ikkala o'yin qaror.

O'tishibdi shataloq.

*Yeyishibdi yantoq,
Dikirlashibdi quvnoq.
Kech tushganin ikkisi
Unutishdilar biroq!
Podadan ajralib toq,
Qayga ketdi qo'zichoq?
Bo'ri qo'yganmi tuzoq?
Izlashibdi uzoq...*

O'ynab charchagan qo'zichoq butoqlar orasida uyquga ketibdi. Uning shirin uyqusini Bo'ribosar buzibdi.

– Vov-vov, qo'zichoq! Seni hamma qidir-moqda. Qani, oldimga tush, – deb Qo'zichoqni podaga boshlabdi.

Onasi va yaqinlari Qo'zichoqni ko'rib rosa xursand bo'lishibdi. Qo'zichoqqa dakki berib, endi hech qachon podadan uzoq ketmasligini, bu hayoti uchun xavfli ekanini uqtiribdi. Qo'zichoq bu hol takrorlanmasligini aytib, yaqinlaridan uzr so'rabdi. Qorni ochib ketgani uchun onasining oldiga chopib, yeliniga intilibdi.

Yillar o'tibdi. Qo'zichoq katta Qo'chgor bo'libdi. Kattakon to'dani o'zi o'tloqlarga boshlarkan. Endi uning ham ko'plab quvnoq qo'zichoqlari bor ekan. Qo'ychivonlar bilan itlar kichkina qo'zilarining igrishlab podadan uzozqlashib ketganini ko'rmay qolisharkan.

Shunda Qo'chgor ularni yoniga chaqirib olarkan. Ammo u do'sti Bo'taloqni boshqa ko'rmabdi. U Bo'taloqni sog'inib tez-tez adir etagidagi ariq bo'yiga borib, do'stining ke-lishini kutar ekan. Balki, u mashhaqqatli kar-von yo'lidan hali qaytmagandir...

Qo'chgorvoy qo'zichoqlariga do'sti Bo'taloq haqida sog'inch bilan tez-tez so'zlab berar ekan.

Kunlar o'tib Qo'chgorvoy qo'zichoqlarini boshlab ariq bo'yiga kelganida, ko'plab bo'taloqlar suv ichayotgan ekan. Uning qo'zichoqlari bu bo'taloqlar bilan do'stlashishibdi. Irg'ishlab chopqillashib o'ynashibdi.

Bir mahal Qo'chgorvoy o'zi tomonga yaqinlashib kelayotgan do'stini ko'ribdi. Sevinib u bilan diydorlashibdi. Ikki do'st yillar davomida bir-birini sog'inaganini aytib, miriqib suhbatlashishibdi. Qo'chgorvoyning do'sti Nortuyaning ham ko'plab bo'taloqlari bor ekan va ular hozir Qo'chgorvoyning qo'zilari bilan shataloq otishayotgan ekan.

Do'stik aloqalari yana davom etaveribdi.

Bulog bo'yi diydorlashish joyiga aylanibdi. Bulog suvi doimo oqib turar ekan. Undan ko'p jonzo'tlar bahramand bo'lar ekan.

Aytishlaricha, bulog hozir ham o'z atrofiga do'stlarni to'plab, uchrashtirib turar emish.

SHIRIN MEVALAR

Qaldirg'och qanot yozib, qushlar chug'urlab o'lkamizga bahor keldi. Daraxtlar ham birin-ketin uyg'onib, o'zlariga oro berib, gulli ko'ylagini kiyishdi. Bog'ning o'rtasida Olma, Behi, O'rik va Gilos daraxti uyqudan uyg'onib, gulli ko'ylaklarini bir-biriga maqtab ko'z-ko'z qildilar.

– Assalomu alaykum, Ona zamin! Sergu-yosh osmon! Qadri qo'shni daraxtlari! – debdi qiyg'os pushi ko'ylak kiygan O'rik daraxti.

– Yaxshi orom oldinglarmi? Qanday tushlar ko'rdingiz qishki uyquda, qani aytib beringlar-chi?!

– Men tushimda hammadan chiroyli gul-labman, – dedi Behi daraxti.

Olma daraxti ham ko'zini ochib, do'st-lariga aytib beribdi.

– Tushimda meni arralab, shoxlarimni bo‘lakkab, o‘tin qilib yoqibdi. Voy-yey, bunchalar xosiyatsiz tush bo‘lmasa, – deb shoxlarini qimirlatib qo‘yibdi.

– Sen qanday tush ko‘rding, Gilosxon? – debdi Olma daraxti.

– Tushimda mening mevalarimni bolalar maza qilib yeyishibdi, – deb javob beribdi Gilos daraxti.

Ularning suhbatini kapalaklar, asalarilar, qushlar zimdand tinglashar, Bog‘bon bobo esa daraxtlarni parvarishlab turar ekan.

Yoz kelibdi. Daraxtlar gulli liboslarini tashlab, yam-yashil ko‘ylaklarini kiyibdi. Hammasi mo‘l hosilga kiribdi. Ularning yoniga bir qush uchib kelib: “Eshidinglarmi? Bog‘bon boboning nabiralari ta tilga chiqib mehmonga kelishibdi”, – deb chug‘urlabdi.

Shu payt bolalarning ovozi eshitilibdi, ular bog‘ tomon yaqinlashibdi.

– Vuuy, qaranglar! Qanday zo‘r, qip-qizil olmalar, – deb Olma daraxtining shoxlarini silkitibdi. Qizil olmalar yerga tapur-tupur tushibdi. Bolalar olmalarni yeb, shoxlarini sindirib, mayda Gilos daraxtiga yopishibdi. Uni ham rosa qiy nab, shoxlariga chiqib, maza qilib to‘yguncha mevasini yeyishibdi. Giloschaning

ham qalin shoxlarini sindirib, ozor berishibdi. Bolalar kech bo‘lganda bog‘dan qaytibdi. So‘ngira Olma va Giloscha rosa yig‘labdi.

– Nega bizning shirin mevalarimizni yeb, yana bizga buncha ozor berishdi? Bizning mevalarimiz bolalarga darmondori bo‘lsa, ular uchun shirin shifobaxsh mevalar taqdim etsak, ular shox-shabbalarimizni sindirishadi, – deb bolalardan xafa bo‘lishibdi.

Behi va O‘rik daraxti ularni qancha ovutishmasin, ular tonggacha yig‘labdilar. O‘ftob chiqib, kun botaveribdi. Kuz kelibdi. Daraxtlar oltinrang ko‘ylagini kiyibdi. Bog‘bon bobo mo‘l hosilini yig‘ib, bozorda mo‘may daromad olibdi. Bog‘ga kelib, o‘zi ekan daraxtlarga rahmat aytibdi.

Sovuq shamol turib, daraxtlar birin-ketin uyquga hozirlanishibdi. Bir-birlariga shirin tushlar aytib, uyquga ketishibdi. Qahraton qish tugab, yana bahor kelibdi. Daraxtlar tag‘in gulli ko‘ylak kiyishibdi. Ammo bu yoz Olma va Gilos daraxti hosil bermabdi. Chunki ular beshafqat bolalardan juda xafa bo‘lishgan ekan.

Ta tilga kelgan bolalar esa mevalardan yeya olishmabdi. Shuning uchun daraxtlarga ozor bermaslik zarur. Ularning har bir shoxi bir barmog‘idir.

JO'JAXO'ROZ

Kunlardan bir kuni Jo'jaxo'roz zerikibdi va do'sti Sichqonchakiga mehmonga boribdi. Sichqoncha Jo'jaxo'rozni mehmon qilibdi, o'ynashibdi, kuylashibdi. Bir payt qayoqdan dir paxmoq mushuk paydo bo'libdi va ularga tashlanibdi. Ular arang qochib berkinib ulgurishibdi.

– Chiy-chiy-chiy, Xo'rozcha, sekinroq kuy-la, bo'lmasa, biz mushukka yem bo'lamiz, – debdi sichqoncha shivirlab.

– Nima uchun Mushukvoy sizlarga tuzoq qo'ygan? – deb qiziqibdi Xo'rozcha.

– U odamlarga xizmat qiladi, ular Mushukvoyga issiq joy, non, suv beradi. U esa bizni ovlaydi. Chunki bizlar odamlarning omborxonadagi qishga saqlagan narsalarini yeb kun kechiramiz, – debdi.

– Qu-qu-ru-quq, endi bilim, nimaga chiy-chiy-lashingizni, siz bir umr o'g'rilik qilib,

odamlarning haqqini yeb, Mushukvoydan berkinib yashaysizlar! Men esa baland ovozda kuylashni yaxshi ko'raman. Yemishni ham yerdan o'zim topib yeyman! Yana odamlar don, suv beradi. Men esa ularni erta tongda qichqirib uyg'otaman. Men shivirlab gapirib o'rganmaganman! Xayr, Sichqonvoy, men senikida boshqa qololmayman. Do'st ham bo'lmayman! Chunki bironing narsasini beruxsat olish o'g'rilik sanaladi. Men esa o'g'ri bilan do'st bo'lmayman! – deb Jo'jaxo'roz o'z uyiga yo'l olibdi.

Bu gaplardan mulzam bo'lgan Sichqoncha esa o'z mehnati bilan kun ko'rishga qaror qilibdi.

Saharlab Jo'jaxo'roz

Quyoshga chiqar peshvoz.

Uyg'otadi har tongda

Qichqirib baland ovoz.

Horimaydi, tolmaydi,

Ogohlilka chorlaydi.

O'zi mitti bo'lsa ham,

Aslo uxlab qolmaydi.

ASALARI VA TANBAL ARI

Bahor kelib, quyosh charaqlab, daraxtlar gullarga burkanibdi. Asalarilar erta bahordan asal yig'ish uchun otlanibdilar. Chelaklarini to'ldirib kattakon asal idishga birin-ketinda to'ka boshlabdilar. Kun-u tun tinim bilishmas ekan. Jazirama quyoshda ham tin olmay guldan-gulga qo'nib uchayotgan mehnatkash Asalarini Tanbal ari gapga tutibdi:

– Voy, bechoralar-ey, tinim bilmas ochofatlar, undan ko'ra o'ynab-kulib qolsangiz bo'lmaydimi? Hademay qish keladi, sizlar esa hali ham asal yig'ish bilan ovorasizlar.

Asalari esa Tanbal arining gaplariga:

– Sen esa yoz bo'yi o'ynab-kulding. Hademay qish keladi, sen hali ham qish g'amini o'ylaganing yo'q, – deb javob beribdi.

Tanbal ari esa: “Qishgacha ulguraman”, – deya uchib ketibdi.

Kunlar ortidan kunlar, oylar ortidan oylar o'tibdi.

Tanbal ari hali ham o'yin-kulgu bilan vaqtini o'tkazarkan.

Birin-ketin daraxt yaproqlari sarq'ayib, kuz kelibdi. Sovuq shamol turib, yomg'ir yog'a boshlabdi. Tanbal ari yomg'irdan qochib, ini-

ga kelibdi. Qarasa, uyida yegulik hech vago yo'q ekan. Yomg'ir tingach Tanbal ari:

– Asalarinikidan bir chelak asal olib kelsam, qishda maza qilib yeyman, – deb chelagini olib uchib ketibdi.

Asalarining uyiga borgan Tanbal ari

hayratdan og'zi lang ochilib qolibdi. Qarasa, asalarilar hali uyiga qaytmagan ekan. “Naq saroyning o'zi-ya”, – deb sekin asal turgan kattakon idishga yaqinlashibdi. Idishda oltinday lov-lov yonib turgan asalgga ko'zi tushibdi.

– Voy-bo'i – deb hayratlanibdi Tanbal ari. – Nahotki shunday kattakon idishni asal bilan to'ldirish mumkin bo'lsa? Asalarilar yo'qligidan foydalanib chelagini to'ldirib asal olib ketishim kerak, – deya Tanbal ari asal to'la idishga chelagini botirib, bir chelak asalni olib uchib ketibdi.

Tanbal ari yomg'irda shalabbo bo'lib, uygaga zo'rg'a uchib kelibdi. Chelakdagi asaldan totib ko'ribdi.

– Qish bo‘yi bir chelakkina asal yeymanni? Yaxshisi, Asalarilar yo‘qligida yana bir chelak asal olib kelaman, – deb, holdan toyib charchagan bo‘lishiga qaramay, yanada kattaroq chelakni ko‘tarib uchib ketibdi.

Tanbal ari asal idishning yoniga kelib, avvalo, maza qilib asal yebdi. Keyin chelakni to‘ldiribdi. Chelak og‘irlashib, asal to‘la idishga tushib ketibdi. Chelakni olishga harakat qilgan Tanbal arining qanotlariga asal yopishib, ucha olmay botib boraveribdi. U ming urinmasin, chiqa olmay, asalga g‘arq bo‘lib cho‘ka boshlabdi.

Shu payt Asalarilar asal to‘la chelaklari bilan uyga qaytishibdi va asal idishdagi Tanbal ariga ko‘zlari tushibdi. Asalarilar Tanbal arini qutqarib olishibdi.

U beruxsat Asalarilarning uyiga kirgani va asal olganidan xijolat bo‘lib, uzr so‘rabdi. Asalarilar Tanbal arini kechirishibdi. U ke-lasi yil, albatta, mehnat qilib, qishga yemish to‘plab kun kechirishga va‘da beribdi.

Shuning uchun tabiatga qarasangiz, birgina asalari emas, boshqa ari ham guldan asal yig‘ayotgan bo‘larkan.

KALAMUSH

Qadim zamonda hamma jonivorlar o‘rmonda yashashgan ekan. O‘rmonda juda ahil ikki do‘st – Quyuncha va Olmaxon bo‘lgan ekan. Ularning inoq do‘stligiga hamma jonzotlar, hatto o‘rmon qiroli Shexon ham havas qilar ekan.

Ammo bu do‘stlikni ko‘rolmaydigan hasadgo‘y jonzot Kalamush ham bor ekan. Kalamush qanday qilsam bu do‘stlik barham topa-

di, deb uzoq o'ylabdi va kallasiga kelgan g'ayridan xursand bo'lib yo'lga chiqibdi.

Quyuncha uyida yo'qligidan foydalanib, uning uyiga kiribdi va buviyani to'qib sovg'a qilgan qalpoqcha va qo'lqopchani o'g'irlab chiqibdi, uni daraxt tepasida yashaydigan do'sti Olmaxonkiga olib borib yashirib qo'yibdi. Olmaxonning qishga g'amlagan yong'oqlarini esa o'g'irlab, Quyunchaning uyiga olib kelibdi.

Kunlar o'tib, sovuq tusha boshlabdi. Ikki do'stni ko'rolmagan Kalamush Quyunchaning yoniga borib: "Sening qalpoqcha va qo'lqopchani Olmaxon do'sting uyiga o'g'irlab ketgan", – debdi.

Olmaxonga esa uning do'sti Quyuncha naga qadar ochofatligini, uning qishga g'amlagan yong'oqlarini o'g'irlab, o'z uyiga olib borib yashirib qo'yganini aytib, o'ylagan rejasini amalga oshirmoqchi bo'libdi.

Ikki do'st haqiqatni bilish uchun bir-birini kiga mehmonga boribdi.

Quyuncha Olmaxonning javonidan o'zining sevimli qalpoqcha va qo'lqopchasini topibdi. Olmaxon esa Quyunchanikidan bir qop yong'oqchalarini topib, Kalamushning so'zlariga ishonib do'stidan ranjibdi. Yo'l-yo'lakay ular o'rmonda uchrashib qolishibdi

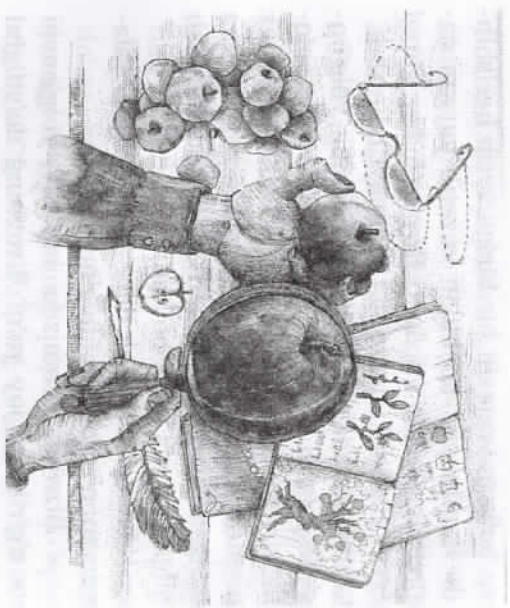
va bo'lgan voqeani bir-biriga aytib berishibdi. Hammasini boshidan kuzatib yurgan daraxtdagi keksa va dono Boyo'g'li bor gapni O'rmon shohi Sherxonga borib aytib beribdi.

Bu pastkashlik, ikkiyuzlamachilik, yolg'onchilik, o'g'irlik va barcha muammolarga aniqlik kiritish uchun Sherxon ikki do'st va yovuz niyatli Kalamushni chaqirtiribdi. Hamma bo'lgan voqeani boshidan eshitibdi. Kalamush qilgan aybiga iqror bo'libdi.

Hayvonlar shohi darg'azab bo'lib, Kalamushni o'rmondan quvg'in qilibdi.

– Bizning oramizda bunday yolg'onchi va o'g'irlarga joy yo'q! Birovning do'stligini ko'ra olmay, unga raxna solib, firib ishlatadiganlarning holi shu – quvg'indir! – deb e'lon qilibdi.

Kalamushning qilgan ishidan butun o'rmon ahi xabardor bo'libdi. Undan barcha jonivorlar yuz o'girishibdi. Kalamush esa qilgan ishidan xijolat bo'lib, o'rmonni butunlay tark etibdi. Qorong'i yerto'lalarni o'ziga mas-kan qilibdi. Barcha jonivorlardan uzoqlashib, do'stlarsiz, yolg'iz, mazmunsiz, zerikarli hayot kechiribdi.

CHOL VA QIZIL OLMALAR

Qadim zamonda chol bilan kampir yashagan ekan. Chol juda oqko'ngil, saxiy, kampir esa juda mehnatsevar, halol rizqtalab ekan. Kampir uzun daraxt shoxchalaridan chiroyli savat to'qirgan. Chol esa savatlarni bozorga eltib sotib, uyiga yegulik olib kelarkan.

Bir kuni sahar turib chol savatni bozorga olib ketibdi. Yo'lda ketayotsa, qip-qizil olmalar yerda yumalab yotgan ekan. U yerda yotgan olmalarni uvol bo'lmasin deb, savatni to'ldirib solib olibdi va yo'lida davom etibdi.

Hozorga borib savatni endi yerga qo'ygan ekan hamki, olmalarga xaridor kelibdi. U olmalarining ko'chada yumalab yotganini va savatga solib yo'lida davom etganini aytib, olmaning yarmini ayolga beribdi.

Bundan xursand bo'lgan ayol cholga bir xumcha moy beribdi. Chol xursand bo'lib yarim savat olma va bir xumcha moy bilan uyiga qaytayotsa, yo'l bo'yida tegirmonchini uchratibdi.

– Buncha chiroyli olmalar?! – debdi tegirmonchi.

Chol bo'lgan voqeani aytib, savatidagi olmalarining yarmini tegirmonchiga beribdi.

Tegirmonchi cholga yarim qop un beribdi.

Chol xursand bo'lib, savatni to'ldirib yo'lida davom etibdi. Uyiga borib bo'lgan voqeani kampiriga aytib beribdi.

Kampir ham rosa xursand bo'libdi.

Ana shunaga, saxiy va ko'ngli ochiq odamning rizqi butun bo'ladi.

CHIN DO'STLIK

Kunlardan bir kuni Olmaxon, Zag'izg'on, Quyon va Tipratikan do'stlashishibdi. Ular o'rmondagi eng uzun va katta daraxtga in qurishibdi. Daraxtning yuqori qismini Zag'izg'on va Olmaxon, pastki qismini esa Quyon va Tipratikan o'zlariga boshpana qilishibdi.

Ular juda ham inoq va ahil do'stlar ekan. Ular bir-birining mehmoniga borishar, o'yin-kulgu qilib o'rmonda shodon yashashar ekan. Bir kuni Zag'izg'on do'stari Quyonvoy va Olmaxonni mehmonga chaqiribdi. Tipratikanni esa: "Mening inim tor, sening tikonlaring polaponlaringa tegib, ozor berishi mumkin, hali ular juda ham kichkina, endi tuxumdan chiqqan", – deb do'stlar bazmiga taklif qilmabdi.

Bundan Tipratikan juda ham xafa bo'libdi va uxlagani iniga kirib ketibdi. Bazm boshlanibdi. Do'stlarning shodon kulgulari eshitila boshlabdi. Bir muddat o'tmay Zag'izg'onning uyiga chaqirilmagan mehmon – katta ilon kelibdi. U sekin daraxtga sudralib chiqib, Zag'izg'onning polaponlarini yeyishga shaylanibdi. Buni ko'rgan Olmaxon va Quyon qo'rqqanidan joyidan jilolmay qolibdi. Zag'izg'on esa

indan uchib chiqib, jonholatda atrofdagilarni yordamga chaqira boshlabdi.

– Yordam! Yordam beringla-ar! Polaponlarning ilon yeb qo'yadi! – deb oh-u-zor qilibdi.

Leikin Zag'izg'onni hech kim eshitmabdi. Tipratikan inida uxlab yotgan mahal Zag'izg'on do'stining oh-u-nolasidan uyg'onib ketibdi. Tezda indan chiqib tepaga qaras, yong'oq daraxtiga o'tralib Zag'izg'on iniga qarab turgan ilonni ko'rib, gap nimada ekanligini tezda tushunibdi va bor jasoratini ishga solib, ilonga tashlanibdi. Ular uzoq olishibdi va ilon mag'lub bo'lib ortga chekinibdi. Tipratikan o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, do'stlarini va polaponlarning hayotini omon saqlab qolibdi.

U juda ham toliqib, o'z iniga kirib ketibdi. Zag'izg'on Tipratikanga aytgan gaplaridan juda ham afsuslanibdi. Haqiqiy do'stlik qadrini tushunibdi. Olmaxon, Quyon, Zag'izg'on va polaponlari bazm-u ziyofatni Tipratikanlikda o'tkazish uchun savatlari to'la noz-u ne'matlar bilan qahramon Tipratikaning keng uyiga tashrif buyurishibdi.

– Bizning inimiz juda ham tor, seniki biznikiga nisbatan katta va shinam, ziyofatni senlikda davom ettirsak, nima deysan? – debdi Zag'izg'on.

Bu fikr avvalroq miyasiga kelmaganidan afsusdaligini aytibdi. Tipratikan do'stlarini ko'rib juda ham quvonibdi. Zag'izg'on do'sti Tipratikandan uzr so'rabdi. Agar u bo'limganida ilon uning polaponlarini yeb qo'yishi mumkin edi-da. Har qanday vaziyatda ham yordam bergan do'stiga rahmat aytibdi. Tipratikan esa uni kechiribdi va qachon bo'lmasin, do'stlari uchun yordamga tayyorligini aytibdi. Ular tonggacha o'yin-kulgu qilishibdi. Do'stlik rishtalari yanada mustahkamlanibdi. Chin do'stlar og'ir vaziyatlarda ham bir-birini tashlab ketmasligi kerakligini, kuch ham-jihatlikda ekanini doimo yodda saqlashibdi. Agar xafa bo'lgan Tipratikan do'stiga yordam bermaganida edi, u katta ko'ngilsizlikka olib kelardi. Chin do'stlar hech qachon gina saqlamaydi.

*Sochlarimdir tikondan
Do'stga ozor bermaydi.
Qo'rqmagayman ilondan,
U menga teng kelmaydi.
Do'stlarimga tegsa u,
Tikanlarim xanjarday.
Qochib qutulolmas u,
Tashlanaman ajdarday.*

KITOB O'G'IRLAGAN MAYMUN

Yam-yashil o'rmonda, katta tog' etagining yonida, o'rmon hayvonlarining bolalari Utki ustozdan saboq olar ekanlar. U yerga Filcha, Ayiqcha, Bo'ri, Maymun, Quyon, Jirafa kelib ta'lim olar ekan.

Kunlardan bir kuni Utki ustoz o'quvchilarga savol beribdi:

– Aytinglar-chi, kichikintoylar, kim nimani yaxshi ko'radi?

Aviqvoy javob beribdi:

– Men uxlashni yaxshi ko'raman. Qani endi, tezroq qish fasli kelsa-yu, qishki ta'tilga chiqib, maza qilib uch oy uxlasam, – debdi.

Bo'ri esa: "Men ko'proq mazali taomlar yeyishni yaxshi ko'raman", – debdi.

Quyon: "Sport bilan shug'ullanishni, ya'ni ko'proq yugurishni yaxshi ko'raman", – debdi.

Filcha esa: "Men yozni yaxshi ko'raman, yozda maza qilib suv o'ynayman", – debdi.

Maymun:

Shirinliklar jon-u dilim, – debdi.

Jirafa bolasi esa:

– Kutubxonada kitob o'qishni yaxshi ko'raman, – debdi.

Utki ustoz yana savol beribdi:

– O'rmonda qari Toshbaga xola pulini yo'qotib qo'ydi, agar siz u pulni topib olsangiz, nima qilasiz?

Ayiq: "Men topib olgan pullaringga asal sotib olaman va maza qilib yeyman", – debdi.

Bo'ri: "Men esa qish bo'yi yeb yotishimga yetarli go'sht sotib olgan bo'lar edim", – debdi.

Quyov: "Men sabzi va karam olgan bo'lar edim, u sog'liqqa foydali", – debdi.

Filcha: "Muzqaymoq sotib olib, barchani muzqaymoq bilan siylar edim", – debdi.

Maymun: "Men shokoladlar, shirin-shakar bodroqlar olardim", – debdi.

Jirafa esa: "Men topgan pulimga kitob sotib olardim-u, lekin bironing pulini ishlatish odobsizlikka kiradi-da. Shuning uchun men Toshbagaxonimni topib, unga pulini qaytarar edim. Chunki u juda sekin yuradi, uzoqqa ketib qolmasligi aniq", – debdi.

Ikki savolda ham javobi bilan Ukkini xursand qilgan Jirafani ustozni maqtabdi.

– Barakalla, Jirafajon! Ko'p kitob o'qiganingdan, bo'ying ham, aqling ham o'syapti! Boshqalar uxlashni, shirinlikni, muzqaymoqni, o'yinqaroqlikni juda ham yaxshi ko'rishar ekan. Sen esa ularga aslo o'xshamayсан. Sen ko'plab kitob o'qishni, bilimni bo'lishni xohlayсан. Shuning uchun bugun senga qiziqarli ki-

tab beraman, uni o'qib bo'lib, menga olib kelasan, – debdi.

Jirafa bundan juda xursand bo'libdi.

Ammo ertasi kuni Jirafa darsga juda ham xafa bo'lib kelibdi.

Undan "Nega kayfiyating yo'q?" deb so'ralganida, u kecha ustoz bergan kitobni hechqurun yarim tungacha o'qiganini, keyin esa uxlab qolganini aytibdi.

– Ertalab tursam, kitob yer-u ko'kda yo'ql! Hamma yoqni qidirdim, biroq topa olmadim, – debdi Jirafa tushkunlikka tushib.

Bu voqeani eshitgan dono Ukki ustoz bu shu yerda o'tirgan o'quvchilardan bironing ishi ekanligini anglabdi va kitob o'g'risini topish uchun ozgina ayyorlik ishlatibdi.

– Xafa bo'lma, Jirafajon, tez orada biz kitobni kim o'g'irlaganini bilib olamiz, – debdi.

– Qanday qilib? – so'rabdi Jirafa.

– Bu juda oson. Kim kitobni olib o'qigan bo'lsa, yaqinda uning ham bo'ylari cho'zilib qoladi. Chunki kim kitob o'qisa, aqli ham, bo'yi ham o'sadi-ku, – debdi.

– Bu adolatdan emas, nima uchun faqat Jirafaning bo'yi uzun bo'lishi kerak? Kitobni men olgan edim, mening ham shu kitobni o'qigim kelyapti, axir, – debdi Maymuncha booshini xam qilib.

Ukki ustoz kitobni kim olganini bilib, juda xursand bo'libdi. Axir, Maymuncha u shoxdan-bu shoxga sakrab, umuman kitob o'qishni tashlab qo'ygan ekan-da.

Lekin buni Maymunchaga sezdiribdi.

– Maymunjon, agar bilsang, bo'yi uzunlikning aqli uzunlikka zarracha bog'liqlik joyi yo'q. Sen ko'p kitob o'qisang, bilim olasan, sening onging o'sib, dono Maymunga aylanasan. Katta bo'lganingda esa o'zing xohlagan kasb egasi bo'lasan. Sizlar kamroq shirinlik, muzqaymoq yeb, o'rniaga ajoyib kitoblar sotib olib o'qisangiz bo'ladi. Bu sizni komillikka yetaklaydi.

Maymunjon Ukki ustozning gaplaridan juda ta'sirlanib, kitob o'qishga juda qiziqib qolibdi. Endi u pullarini keraksiz narsalarga sarflamasdan, o'rmondagi kitob do'konidan qiziqarli kitoblar sotib olib o'qiydigan bo'libdi.

Yillar o'tib Maymunjon mana shu o'rmondagi Ukki ustozning o'rniga ustoz bo'lib yetishibdi. Uning ko'plab kitobsevar shogirdlari bo'lgan ekan.

MAYNA BILAN ESHAK

Yam-yashil yaylovda bir Eshak o'tlab, shahar o'tib kun kechirar edi.

Kunlardan bir kuni shu yaylovga bir daydi Mayna uchib kelibdi. U baland daraxt shoxiga qo'nib, g'am bilmay shataloq otayotgan Eshakka debdi:

Hoy, Eshakvoy! Sen bu taqir yaylovda nima qilasun? Men bundan-da so'lim joylarni bilaman. Umringni bu yaylovda bekor o'tkaz-mo! Men bilan yur, yaqinda qish keladi. Yem-ich talab bo'ling tang bo'ladi. Men ayrgan joylarda qishin-yozin yemish mo'l.

Daydi Maynaning gapiga ishongan Eshak unga ergashibdi.

– Sen aytgan soʻlim joyga borganim boʻlsini! Yoʻl yuribdilar, moʻl yuribdilar. Togʻlar osha bir qishloqqa yaqinlashibdilar.

– Mana bu qishloqda odamlar yashaydi. Sen ularning xizmatini qilasan. Ular seni issiq joy va yemish bilan siylaydilar, – deya Eshak voyga tushuntiribdi Mayna.

Eshak rozi boʻlibdi. Bir bogʻ beda yeyish uchun kun-u tun mehnat qilibdi. Gohida egasining savalab urishlariga ham chidabdi.

Bir kuni ogshom Eshakvoy oʻziga oʻzi debdi:

– Eh, men eshak, nodon boʻlmasam, shu yerlarga kelarmidim?! Bu yerlarda boʻynimga sirtmoq boylatib xoʻrlanganimdan koʻra, tinchgina oʻzining jonajon yaylovimda yursam boʻlmasmidi?!

Eshakvoy koʻp afsus-nadomat qilibdi va yarim kechasi uydan qochmoqchi boʻlibdi.

Buni sezgan shu uying sodiq qoʻriqchisi Kuchukboy Eshakvoyning yoʻlini toʻsibdi.

– Vov-vov, qaverga ketmoqchisan?

– Men oʻz uyimga – yaylovimga qaytmochiman! Oʻzimming jonajon yaylovimni sogʻindim! Daydi Maynaning gapiga quloc

solib adashibman. Meni qoʻyib yubor, Kuchukboy, togʻlar oshay, oʻz uyimga boray! – debdi Eshak.

– Vov-vov-vov! Yoʻq, sen egamga kerakman! Seni qoʻyib yuborolmayman!

Kuchukboy vovullab Eshakning yoʻlini toʻsib turaveribdi. Uning ovozidan uygʻongan uy egasi Eshakning qochmoqchi boʻlganini bilib qolibdi.

– Ha, yashamagur Eshak, qochmoqchi boʻlingmi hali?! Hozir men senga koʻrsataman qochish qanqqa boʻlishini! – deb uy egasi Eshakni rosa kaltaklabdi.

Eshakvoy ogʻriqning zoʻridan jonholatda devor osha sakrab qochibdi. Oritdan Kuchukboy rosa quvlabdi, lekin Eshakvoyga yetolmabdi.

Eshakvoy yugura-yugura daryodan kechibdi, togʻlardan oshibdi va oʻzining tanish, jonajon, yam-yashil yayloviga yetib kelibdi. U kurbandligidan yaylovda shataloc otib oʻynabdi. U hech qayerda oʻz yaylovidan yaxshi, noʻlim, tinch makon yoʻqligini tushunibdi.

O'RIK DANAGI

Kunlardan bir kuni mitti chumoli yerda yotgan O'rik danagini ko'rib, iniga olib kirmogchi bo'libdi.

– Ey, Mitti Chumoli, tinch qo'y meni, – debdi O'rik danagi.

Unga javoban Chumoli kulibdi.

– Sen hali gapirishni bilasanmi?

– Albatta, bilaman! – debdi O'rik danagi.

– Seni qishga yemish uchun olib ketmoqchi edim, o'ylab qarasam, yemishlikka ham arziyas ekanсан. Po'sting qalin va qattiq ekan, – debdi Chumoli. – O'zi sen kimsan?

– Men... Men daraxtman, – debdi O'rik danagi.

Avvalda O'rik danagi va Chumolining suhbatini eshitib turgan Xo'roz, Tovug, Qarg'a, Mayva va boshqalar O'rik danagining ustidan roza kulishibdi.

– Qu-qu-qu-qu, daraxtmish, sen hatto bizga yemishlikka ham arzimaysan, Chumoliga yo'l bo'lain. Po'sting qalin va qattiq. Yaxshisi, bu gapni boshqa hech gayerda aytna, – debdi mahmadona Xo'rozcha.

– Men katta bo'lsam, albatta, daraxt bo'laman! Bu mening eng katta maqsadim, – debdi O'rik danagi.

– Qag'-qag'-qag', Agar sen daraxt bo'lsang, unda men katta bo'lsam, Oqqush bo'larkanman-da, – deb uning ustidan kulibdi Qora Qarg'a ham.

Lekin O'rik danagi ularga e'tibor bermabdi.

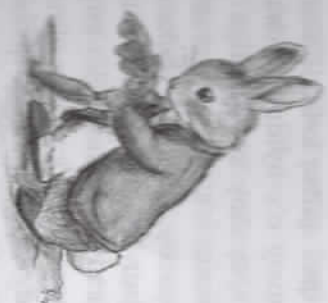
– Hani menga bobom aytgan. Katta bo'lsang, menga o'xshagan katta, baland va baquvvat daraxt bo'lasan, degan.

Ular yana va yana maroq bilan mitti O'rik danagining ustidan kulishibdi.

U gaplarga O'rik danagi parvo ham qilmabdi. Lekin O'rik danagining yonidagi Gilos

danagi tushkunlikka tushib, xafa bo'lib qolibdi. O'rik danagi qancha ovutmasin, u xafa bo'lib, yer ostidan qurgan shinam uyiga kirib ketibdi. O'rik danagi ham o'zi qurgan yerosti kulbachasiga kirib, uyquga ketibdi.

Kunlar o'tibdi, oylar, yillar o'tibdi, fasllar almashib O'rik danagi kattakon O'rik daraxti bo'lib ulg'ayibdi. U o'zini kamitgan, masxara qilgan Chumoli, Xo'roz, Tovuq va Qarg'agaviqor bilan yuqoridan qarab, ularni kuzatar ekan. Gohida yomg'ir-u qorli, quyoshning jazirama kunlarida ularga panoh bo'lib, bag'riga olar ekan. Biroq O'rik daraxtining do'sti Gilos danagi esa necha yillar kutsa hamki, hech bo'y cho'zib ko'zga ko'rilmabdi. Chunki u ulog'tirilgan ta'na toshlarining qurboni bo'lib, o'ziga bo'lgan ishonchidan voz kechibdi va yer qat'ida bir umrga qolib ketibdi. O'rik danagi esa atrofdagilarning gap-so'zlariga e'tibor qilmay, o'zining buyuk maqsadiga intilibdi va unga erishibdi. Har kim atrofdagilarning salbiy fikrlariga quloq solmasdan, o'z maqsadlari sari olg'a intilsa, albatta, orzulariga yetadi.

SHOSHQALOQ UZUNQULOQ

Qadim zamonlarda bir o'rmon bo'lgan ekan. U o'rmonning nomi "Tinchlik" ekan. Shervon boshchiligidagi bu o'rmonda tinchlik va adolat qat'or topgan ekan. U yerda katlayu kichik hayvonlar teng huquqli ekan. Qonun-qoidalariga rioya qilmagan barcha hayvon-u jonivorlar qattiq jazoga hukm qilinib ekan. Har qadamda o'rmon tinchligini qo'riqlovchi shogollar kecha-yu kunduz nuzurbalik qilishar ekan. O'rmon chegaralaridan beruxsat birtorta begona qush ham uchib o'tolmas ekan. Barcha hayvonlar ahl-inoq hayot kechirishar ekan.

Quyuvoy bilan Toshbaga juda qalin do'st bo'lgan ekan.

Bir yili qish qattiq kelibdi. Kunlarning birida Quyonvoy o'z uyidan ancha olisda yashaydigan Quyonoy xolasinikiga mehmonga ketibdi. Chunki o'z uyining tomidan chakka o'tib, Quyonvoy Quyonoy xolasinikiga borishga majbur bo'lgan ekan. Do'sti Toshbaqashinamgina uyida bahorgacha birgalikda yashashga Quyonvoyni ko'ndira olmagan ekan.

Quyonvoy shoshgancha qishning ayozli kunlarida Toshbaqaboy bilan xayrlashib, xolasinikiga ravona bo'libdi. Bahor kelishi bilan Quyonvoy sakrab-sakrab, qo'shiq kuylab uyga yo'l olibdi.

Uyiga yaqinlashib qolganda Quyonvoy uyidan do'sti Toshbaqaboy uning eskirib ketgan uy jihozlarini olib ketayotganini ko'rib qolibdi.

Buni ko'rgan Quyonvoy do'stidan juda ranjibdi.

– Ehi O'zi bir kambag'al guyon bo'lsami! Shu chakka tomib, ado bo'lgan jihozlarimniyam o'g'irlab ketmoqchi! Qani oqibat?

Quyon xafa bo'lib, shoshgancha ortiga qaytibdi. Bo'lgan voqeani Quyonoy xolaga aytibdi. Quyonoy xola esa buni, albatta, Shogol mirshabga aytish kerak, deb ko'chaga chiqibdi va bor gapni Shogolbiyga aytibdi. Bu gapni eshitgan Shogolbiy qilichini yalong'ochlab,

tishlarini qayrab, bir zumda Toshbaqaboyning yonida paydo bo'libdi.

– Xo'eh, Toshbaqaboy, ayt-chi, bu sudrab olib ketayotgan jihozlaring kimniki? – deb so'rabdi Shogolbiy ko'zlarini olaytirib, tishlarini g'ichirlatib.

– Quyonvoyniki! – deb javob beribdi Toshbaqaboy.

Leh oson hal bo'libdi. Aybdor aybini bo'yiniga o'zi oldi, deb Shogolbiy Toshbaqaning qo'lariga kishan taqib, o'rmon shohi Sherxonning yoniga sudrab ketibdi.

Yomon xabar o'rmonga tez tarqalibdi.

Aybdor barchaning yonida jazoga tortilar ekan.

Barcha hayvonlar – Ayiqjon, Bo'ribek, Tulbisson, Maymunjon va bir gala qushlar hukm o'qiladigan joyga to'plana boshlashibdi.

Shuq Quyonvoy u yerga borishni istamaydi. Nima bo'lganda ham Toshbaqaboy uning do'sti edi-da, lekin "Inoyat jazosiz qolmasligi kerak" degan qat'iy qoida o'rmondagi ulkan daraxtlarning barchasiga qoqib qo'yilgan ekan.

Quyonvoy o'z uyiga yetib kelibdi. Eshikni ochib, o'zining tashlandiq uyiga kiribdi. Kiribdi va, o'z uyini ko'rib, og'zi lang ochilib qolibdi. Chunki uning xaroba uyidan asar ham yo'q

ekan. Hamma joy top-toza, tomdan chakka o'tgan joy ta'mirlangan ekan. Issiq pechka qurilgan, xona saranjom-sarishta, eski jihozlarining o'rniga yap-yangilari o'rnatilganmish. Devorga esa "Uyingga xush kelibsan, do'stim!" degan yozuvli taxta osig'liq turganmish.

Quyuvoy bu do'sti Toshbaqaboyning ishi ekanligini tezda fahmlabdi. Shoshqaloqlik qilib, do'stining yaxshiligiga yomonlik bilan javob qaytarganini tushunibdi. O'rmondoshlari yig'ilayotgan tepalikka tomon chopibdi. U shunaqangi tez yuguribdiki, bir zunda o'sha yerda paydo bo'libdi. Quyuvoy Sherxonning yoniga borib, bo'lgan voqeani yig'lab aytib beribdi va do'sti Toshbaqaboydan kechirim so'rabdi.

– Shoshqaloqlik qilib, yomon gumonga bo'ribman. Do'stimni qattiq ranjitdim. Itimos, Toshbaqaboy, meni kechir! – deya ho'ng-ho'ng yig'labdi Quyuvoy.

Sherxon esa Quyuvoyga qarab:

– Eh, shoshqaloq Uzunquloq! Endi hech qachon shoshib hukm chiqarma! Shoshqaloqlik qilma, – debdi.

Toshbaqaboy do'sti Quyuvoyni kechiribdi. Chunki u juda ham bag'rikeng va dono ekan. Quyuvoy endi har bir gapini o'ylab gapiradigan bo'libdi.

USTOZ G'OZ

G'o'zal bir qishloqda parrandalar makoni bo'lgan ekan. U yerda Xo'roz, Tovuq, O'rdak, G'oz, Kaplar, Tovus va boshqa qushlar yashar ekan.

Kunlardan bir kuni G'oz parrandalar uchun maktab ochibdi. Maktabga barcha parrandalarning polapontlarini taklif qilibdi.

Makondoshlari esa G'ozning ustidan kulibdi.

"Asir, o'zing eplab suzolmasang, tongda qehqirmasang, yaxshi ucholmasang, bizning polapontlarimizga dars bera olarmiding?" – deydibdi ular.

Xo'roz, Qarg'a, O'rdak va boshqa qushlar G'ozning ustidan kulib, uning kamchilik va no'hoqliklarini aytib, masxara qilibdi.

G'oz ularga javoban: "Balki, men siz kabi mohir suzuuvchi, ko'kka uchuvchi emasdirman, ovozim xunukligini ham bilaman. Lekin men kitob o'qiganda, dengizdagi baliqlardек suzaman, lochindek ko'kka parvoz qilaman. Men polaponlaringizga bilim bermogchiman. Kitob o'qishni, yozishni, rasm chizishni, kat-talarga hurmat, kichiklarga izzatda bo'lishni, odobni, birovlarning ustidan kulish yomon odat ekanligini o'rgataman", – debdi.

Barcha parrandalar o'zlari aytgan gaplar-dan xijolat bo'lib, ustoz G'ozdan uzr so'rashib-di va polaponlarini G'ozning maktabida ta'lim-olish uchun olib borishibdi.

G'oz yoz bo'yi o'quvchilariga dars beribdi. Uning shogirdlari tezda o'qish va yozishni o'rganishibdi. A'lo baholarga o'qib, ota-onalari xursand qilishibdi. Barchalari Ustoz G'ozga minnatdorchilik bildirishibdi.

TOSHIYUKI BILAN QARG'A

Qadim zamonlarda, qalin to'qayzorda Toshbaga bilan Qarg'a qalin do'st bo'lib, birgalashib ko'p sinovli, yaxshi va yomon kunlarda bir-biridan o'tkazibgan ekan.

Har ancha qarb, Toshbaqaning kosasi
dag'allashib, og'irlashgandan yanada sekin
yuradigan, Qurg'aning rangi yanada qorayib
barib, og'irna uchsa, horib qoladigan bo'libdi.
Har haro yemish topishga ham qiyalib, och-
ibida qolgan kunlari ham bo'lar ekan.

Shunday tushnirning birida Qarg'a do'sti

—Bor'atim, mana necha yillirdi, bizlar birga shu to'g'aylarda kun kechiramiz. Yaxshi-yomon bandamiz bo'lgan. Mening bir orzum bor. Kafa bo'lmasang, shuni senga aytсам, — debdi.

— Qanqay orzu ekan, Qarg'avoy?! — qiziqib soribdi Toshbaqa.

qarorga o'zlashtirilgan bo'lgandek bir-ikki

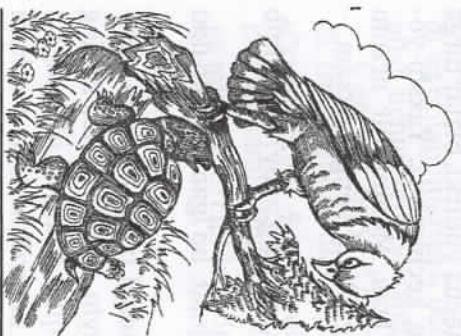
Teqayyaz elchidagi jarlikdan seni past-
ma olibqaynam u, keyin uchib borib, sening
bo'lingandan maza qilib tanovul qilsam, bu
daryodan anomoliz ketardim. Axir, sen ham

qarib qolding, mana necha kundirki, yemish topolmay xor-u zorsan. Baribir, abadiy yashamaysan-ku, do'stim, – debdi uyalmasdan.

Buni eshitgan Toshbaqa Qarg'adan juda qattiq xafa bo'libdi. Lekin buni Qarg'aga sezdirmad.

– Mayli, Qarg'avoy, sen aytgancha ham bo'la qolsin. Faqat mening ham bir orzum bor. Huv anavi baland tog'ni ko'ryapsanmi? Ana o'sha tog'ning cho'qqisiga chiqishni bir umr orzu qilganman. Shu tog'ga chiqsam, armonim qolmasdi. Keyin o'lsam ham mayli, – debdi Toshbaqa.

Buni eshitgan Qarg'a:

– Unda pay-salga solmaylik.

Ketdik bo'lmasa! – deb Toshbaqaga yo'l ko'rsatibdi.

Bechora Toshbaqa yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Qiyinchiliklar bilan zo'rg'a toshlardan sirpanib, dumalab, yiqilib va nihoyat tog'ning cho'qqisi-

ga chiqibdi. U tog' cho'qqisidan atrofga qarar-ham, bir umrlik orzusiga yetganidan baxtiyor-lik tuyibdi.

Shu payt qayerdandir tog' burguti paydo bo'libdi-yu, Toshbaqani o'tkir tirnoqlari bilan qalib, osmonga ko'taribdi. Burgut o'jasini yamada yuqoriga ko'tarib ucha boshlabdi.

Buni ko'rgan Qarg'a:

– Ibb, ahmoq Toshbaqa! Tinchgina seni jarlikka ulog'itirib yesam bo'lmasmidi? Tog' cho'qqisiga chiqib nima naf ko'rding? Ana burgutga o'lja bo'lib o'tiribsan, – deb baqiribdi.

– Nomard do'stning qo'lida jarlikka qulab, qora quashga yem bo'lguncha, tog' cho'qqisidan turib, qushlar shohi Burgutning pan-jasidan o'lim topishni afzal bildim. Bilsang, jarlikka qulab o'tishdan ko'ra, cho'qqini zabt etib o'tish ganchalar zavqli! – debdi Toshbaqa pastda zo'rg'a unga qarab qanot silkib turgan qarg' Qarg'aga yuqoridan mag'rur boqib.

Shu subbatni eshitgan Burgut esa Toshbaqani osmondan pastga ulog'itirish fikridan voz kechibdi. Uni so'lim, yam-yashil o'tloqli vodiylga olib borib qo'yibdi.

U yerdan Toshbaqa yangi do'stlar o'rtirib, yangi hayot boshlabdi.

ANOR BILAN SHAFTOLI

Qadim-qadim zamonda, bizdan olis tomonda, juda go'zal makonda bir katta bog' bo'lgan ekan. U bog'da Olma, Anor, Gilos, Behi, O'rik, Uzum, Xurmo, Shaftoli va boshqa ko'plab mevali daraxtlar bo'lgan ekan.

Kunlardan bir kuni mevalar ichida eng mahmadona, o'zini hammadan ham shirin va go'zal deb biladigan shaftoli o'zining mevalar shohi deb atalishini istab qolibdi. Bog'dagilar ni birvarakay o'ziga qaratib:

Menga toj kerak, – debdi.

– Bu bog'da hammamiz ham mazalimiz. Nima uchun sen shoh bo'lishing kerak? – deya savol beribdi jaji Olcha.

– Chunki men bog'ning qoq o'rtasidaman. Hammadan chiroyli, aqli va donoman! Men bo'lmasam, sen bo'larmiding, mittichal! – debdi Shaftoli.

– Men ham bog'ning markazidaman, – deb e'tiroz bildiribdi viqor bilan dono Yong'oq.

Shaftoli bog'dagi barcha mevalar bilan urishib, o'zining haq ekanligini, faqat u toj kiyishga munosibligini aytaveribdi.

Bog' chetiga ekitilgan Anor esa bahsga qo'shilmasdan chekkada ularni kuzatibdi. Shunda Olma Anorga debdi:

– Nega sen mevalar shohi bo'lishga intilmayapsan?

– To'lg'a yo'l bo'lsin mengal! Axir, shuncha shirin, darmondori, chiroyli mevalar bo'ladiyu, meni tanlashadimi?

– To'ppa-to'g'ri!

– Mana shu yoqimsiz Anordan ham shunaga aqli gap chiqdi-ya! Sizlar esa haliyam tojni men bilan talashyapsizlar! – debdi Shaftoli.

Shu payt boqqa quzg'unlar hujum uyushiribdi. Quzg'unlar shohi mevalarga taslim bo'lishlari kerakligini, yo'qsa, bog'ni talon-toroj qilib, chakalakzorga aylantirishlarini aytilibdi. Quzg'unlar va mevalar o'rtasida ayovsiz jang boshlanibdi. Shaftoli shu zahoti jangdan qochibdi. Qolgan barcha mevalar quzg'unlar bilan jangda juda toliqishibdi.

Anor kuzatib tursa, ishlar chatqomish.

– Bog'ni quzg'unlarga berib qo'yamaymiz! – deb baqirib, u ham jangga qo'shilibdi.

U mevalarini shunangisi to'xtovsiz, aya-madon o'tibdik! Har biri nishonga aniq tegib, ko'p quzg'unlar og'ir jarohat olishibdi. Nati-

jada quzg'unlar holdan toyib, barchasi taslim bo'lib, bu yerlarga boshqa qaytib kelmaydigan bo'lib uchib ketishibdi.

Bog'da barcha mevalar juda holdan toygand bo'lishsa-da, Anorni olqishlashibdi. Barcha mevalar bir ovozdan Anorni mevalar shohi bo'lishini, tojga faqat Anor munosib ekanligini, uning kamtarligini, dovyurak, qo'rqmas, mard, botir Anor ekanini aytishibdi.

U Vatanini dushman quzg'unlar changalidan qutqarib, qahramonlik ko'rsatganligi uchun barcha mevalar nomidan toj kiydirilib, mevalar shohi maqomi berilibdi.

Shaftoli esa o'zining qilgan ishidan uyali, yuzlari qizarib qolibdi. U barcha mevalardan kechirim so'rabdi va bog'da qolishi uchun ruxsat berishlarini iltimos qilbdi. Oqko'ngil mevalar Shaftolini kechiribdi. Shu-shu Shaftolining yuzlari qizargan, Anor esa boshidagi toji bilan qolibdi.

MUNDARIJA

Langmon Bo'rixon. Toza qalb bitiklari.....	3
Hast kalli.....	5
Qarg'a bilan Bulbul.....	8
Bo'ri bilan Tulk.....	11
Qo'ziqchoq va Bo'raloq.....	14
Shirin mevalar.....	17
To'jako'roz.....	20
Asdari va Tanbal arl.....	22
Kelamush.....	25
Ubol va qizil olmalar.....	28
Ubol do'stlik.....	30
Kuch o'g'irlagan Maymun.....	33
Mayun bilan Eshak.....	37
O'yak donagi.....	40
Shahingaloq Uzunquloq.....	43
Huroz G'oz.....	47
Toshbaga va Qarg'a.....	49
Anor bilan Shaftoli.....	52

UO'K: 821.512.133-32
K BK: 83.3(50'zb)

187

187 Jumanova, Tozagul.

Baxt kalti [matn]: (*Ertaklar*) / Tjumanova.
- Toshkent: "Adabiyot" nashriyoti, 2020. - 56 b.

Adabiy-badiiy nashr

TOZAGUL JUMANOVA

BAXT KALITI

Ertaklar

Muharri: *D. Mingboyeva*

Badiy muharri: *F. Ermatov*

Sahifalovchi: *N. Soatov*

Musahhih: *Sh. Hakimova*

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
"ADABIYOT NASHRIYOTI" MCHJ

Nashriyot litsenziyasi: AI № AA 0043. 27.01.2020.
100129, Toshkent shahri, Markaz-15. 1/90.

➤ (98) 128-30-04.

Bosishga 20.12.2020-yilda ruxsat etildi:

Ofset qog'oz. Qog'oz bichimi: 70x90^{1/32}.

Ofset bosma. Hisob-nashriyot t. 1,75.

Adadi: 5000 nusxa. Buyurtma №378.

"AZMIR NASHR PRINT" MCHJ

bosmaxonasida chop etildi.

100200, Toshkent shahri,

Adham Rahmat ko'chasi, 10-uy.

2.135 - 40m